

De comeback van voedselondersteuning
als armoedebestrijdingsstrategie

Caroline Vandekinderen

**HO
GENT**

Toeneming vraag naar voedselondersteuning en initiatieven

- In 2020 verdeelden de Belgische voedselbanken via hulporganisaties voeding aan 195.000 mensen per maand, een **stijging met 15%** tegenover 2019 (Koning Boudewijnstichting)
- Toenemend aantal (burger)initiatieven zet in op voedsel.
- Tegelijk aanhoudende kritiek:
 - “Voedselhulp is niet ok” (Smeyers, 2019, sociaal.net)
 - “Dat meer mensen beroep doen op voedselhulp, is het beste bewijs van een falend armoedebeleid” (Sillis, 2020, sociaal.net)

Gent als case study

- Gent als interessante case study: KRAS, SR, Foodsavers, stoemp, sociale kruideniers, burgerinitiatieven, ...
- 31 semi-gestructureerde interviews met beleidsmakers (6) en vertegenwoordigers van de voedselinitiatieven (25)
- Etnografisch onderzoek & semi-gestructureerde interviews inloopcentra CAW
- Ontrafelen van onderliggende logica's van sociaalwerkpraktijken binnen voedselondersteuning
 - Filantropische en liefdadigheidsgebaseerde oriëntaties in sociaal werk
 - Een rechtengeoriënteerd perspectief in sociaal werk

Filantropische en liefdadigheidsgebaseerde oriëntaties

- Historische situering: armenzorg, volksopvoeding en beschavingsoffensief als kiemen voor sociaal werk
- **Private** benadering:
 - Gekenmerkt door vrijwillige engagementen
- **Instrumentele** en **conditionele** inzet van ondersteuning:
 - Doel wordt gedefinieerd buiten de persoon in armoede om
 - Historisch twee socio-politieke doelen:
 - (1) kwalificatie en activering gericht op arbeidsmarkt
 - (2) bewaken van de sociale orde
 - Deserving & undeserving poor

Een rechtengeoriënteerd perspectief

- Historische situering: na WOII wordt de verzorgingsstaat geconcipieerd en het recht op maatschappelijke dienstverlening geïnstitutionaliseerd ifv het realiseren van een menswaardig bestaan
- **Publiek** en collectief engagement om een menswaardig bestaan te realiseren
- De sociale sfeer functioneert als een **democratisch** en tegensprekelijk forum waar de complexe relatie tussen individuele rechten/aspiraties en collectieve belangen vorm krijgt
- Aspiraties, **leefwereld**, leefomstandigheden en bezorgdheden van mensen in armoede worden serieus genomen in dit onderhandelingsproces

Interagerende logica's in hedendaagse praktijken

Blootleggen van (spanningen tussen)

- Private & instrumentele/conditionele logica's (historisch onderdeel van liefdadigheidsbenadering)
- Publieke & democratische/leefwereldgerichte logica's (historisch onderdeel van rechtengeoriënteerde benadering)

zoals die zich actueel ontfouwen binnen sociaalwerkpraktijken en welvaartsarrangementen.

(1) Hybride en gespannen constructie tussen private en publieke diensten

(2) Balanceren tussen instrumentele en democratische logica's

Hybride en gespannen constructie tussen private en publieke diensten

- 1976: institutionalisering van het recht op maatschappelijke dienstverlening ifv het realiseren van een menswaardig bestaan
- Toenemende welvaartsconditionaliteit (cf. conditionaliteit)
“Het lijkt dat alsof er iets aangeboden wordt en er altijd iets tegenover staat. Ik denk dat dat nu bij de algemene hulp- en dienstverlening ook een groot ding is geworden. Je moet eigenlijk je mens zijn en je waardigheid verkopen om daar iets voor terug te krijgen. Leefloon, schuldbemiddeling, ja, al die dingen, daar hangen zoveel voorwaarden aan vast, zoveel regeltjes, je moet je eigenlijk al plat op je rug leggen, met je pootjes in de lucht om hulp te kunnen krijgen.”
- Institutionalisering van de liefdadigheidseconomie
 - cf. subsidiëring van en doorverwijzing naar KRAS (cf. privaat – publiek)
 - cf. traject materiële ondersteuning

Hybride en gespannen constructie tussen private en publieke diensten

- Zonering/stroomlijning → vals gevoel van garanderen toegang tot recht op voeding

Autonomie diensten:

“Wij moeten ook naar hen toe duidelijk maken: we zijn geen verlengde van het OCMW. Je komt niet naar hier omdat je recht hebt op iets, maar je kan naar hier komen omdat wij vinden dat je op basis van je menswaardigheid ondersteuning verdient of waard zijt, maar je komt hier niet uw rechten opnemen.”

Realiteit van beperkte middelen:

“Mensen mogen een papierke, een nummer trekken. Heb je geluk, dan ben je bij de eerste. Ben je op het einde, dan heb je minder, zoals nu is er niks meer in de winkel. De laatste heeft niet veel meer. Maar dat is zoals een tombola. We hebben dat op die manier gedaan en we hebben dat een keer gezegd aan KRAS en er zijn er nu nog die dat doen.”

Hybride en gespannen constructie tussen private en publieke diensten

- Veranderende status van voedselondersteuning:
van marginaal thema naar hot issue aangevoerd vanuit diverse logica's naast armoede:
 - Duurzaamheid/ecologie
 - Gezondheid
 - Sociale cohesie

→ Innovatieve praktijk of verdere institutionalisering en heropleving filantropie?

“Als het maar niet is van wij produceren er maar op los, wij hebben overschotten met hopen en we verdelen dat hier en dat vervangt loon en inkomen.”

Balanceren tussen instrumentele en democratische logica's

- Formele criteria die de toegang reguleren lijken vaak eerder ingegeven door politieke overtuigingen/bezorgdheden (cf. prijs sociale restaurants) en organisatorische logica's (cf. leeftijdsgrens, territoriale benadering) dan de noden en bezorgdheden van mensen in armoede (waar krijgt men wat van wie) (cf. leefwereldgericht?)

Balanceren tussen instrumentele en democratische logica's

- Rechtsgeoriënteerde praktijken binnen liefdadigheidseconomie die voedselhulp inzetten als instrument om toegang tot andere rechten (en de samenleving?) na te streven obv de noden in het alledaagse leven (cf. leefwereldgericht)

Vb. inschrijven wachtlijst sociale woningen, schoolrekeningen opnemen, contact tussen ouders en school faciliteren, kampen en vakanties regelen, samenwerking met dokters en tandartsen voor screening, vrijetijdsactiviteiten en taalcursussen organiseren, formele correspondentie vertalen en mensen de weg wijzen naar publieke diensten, ...

Balanceren tussen instrumentele en democratische logica's

- Risico: bevestigen status quo (social investment & workfare discourse)
 - parallel circuit voor “niet-recycleerbare” burgers
 - mee inschrijven in een activeringsdiscours waarbij het individu in toenemende mate verantwoordelijk wordt gesteld voor het realiseren van de toegang tot arbeid, integratie, ... (cf. instrumenteel)
 - cf. sociale dienst (leefwereldgericht – activering – uitsluiting)

“De inschrijving [voor de voedselondersteuning] gebeurt door de sociale dienst. Ze kunnen niet naar de voedselbedeling komen zonder dat ze door onze dienst ingeschreven zijn. Een keer dat ze ingeschreven zijn, verwachten we dat ze op afspraak komen. (...) We hebben er weer de laatste tijd twee moeten weigeren omdat ze niet op hun afspraak gekomen zijn en niet gebeld hebben. Dan kunnen ze geen pakket krijgen. We vinden dat maar een minimum. Onze vrijwilligers zitten hier ook.”

Balanceren tussen instrumentele en democratische logica's

- Conditionaliteit obv informele criteria: onderscheid tussen deserving & undeserving
 - Gedragsvoorschriften: werkbereid, ecologisch, beleefd, dankbaar, verregaande inzage in leven, ...

“De Belgen die hier komen zijn echt noodlijdend. Maar ik denk, die Slovaakse, die melken het systeem een beetje uit. Dat gaat rond gelijk een tamtam. De dagen dat ze weten dat er melk is en pampers, dan zijn ze hier. (...) Die jonge vrouwen, ge moet die toch kunnen een opleiding laten doen. Om iets te doen. Om niet heel uw leven afhankelijk te blijven van de voedselbedeling. (...) Ik heb nu voorgesteld op de vergadering: waarom geven jullie geen cursussen voor al die Slovaakse jonge vrouwen. Da spreekt geen woord Nederlands. Die meiskes zijn 24-25 jaar, die hebben 6 à 7 kinderen, dat ik zeg van leert ze toch iets, dat ze niet uit verveling – ’t is cru gezegd – maar dat ze niet uit verveling kinderen maken hé, want ge moet weten dat die kinderen weer het slachtoffer zijn hé. (...)

Balanceren tussen instrumentele en democratische logica's

- Focus op toegang tot duurzame, ecologische en gezonde voeding clasht met de (materiële) leefwereld van mensen in kwetsbare situaties (cf. spanning instrumenteel – leefwereldgericht)

“Ze mogen allemaal met die schone voorbeelden komen, maar als mensen geen gasfornuis hebben en niet kunnen koken, dan zijt ge nergens met uw gezonde voeding, dan moogt gij nog zeggen van pak die prei mee.”

- Extra disciplinerende praktijken gebaseerd op discours van individuele keuze
cf. nudging, bepaalde voedingsmiddelen vermijden of beperken, prijs opdrijven, ...
“Nu staat er vrije bijdrage van minimum een halve euro of een euro als het een taart is of zoiets. Dat doen we wel bewust, die duurdere prijzen bij die producten. Omdat anders de sociale doelgroep die eerst in de rij staat altijd alles meepakt. En dan eten die ook alleen maar in feite ongezonde dingen.”
- Pedagogiseren het probleem van armoede
- Genereren uitsluitingsmechanismen

Balanceren tussen instrumentele en democratische logica's

- Tegelijk protestfunctie van voedsel: politiserende acts om uitsluiting in diensten en samenleving uit te dagen (cf. democratisch form)

“Er zit inderdaad een stuk een protestfunctie in, we gebruiken het voedselhulp gegeven als signaal naar het beleid toe dat er een fundamenteel probleem is. Het gaat erom bewustzijn te creëren. Voeding geven is ondersteunen, maar daarmee gaan we de armoede niet oplossen. Daar zijn we echt van overtuigd en dat zit ook in de lijnen van onze werking. We willen ons netwerk van ondersteunende vrijwilligersdiensten met en voor mensen in armoede gebruiken om de vinger op de wonde te leggen en een signalenbeleid uitzetten naar de overheid. (...) De overheid die op een bepaald moment inzet op de één euro maaltijden om structureel de armoede aan te pakken, dat is gewoon ondenkbaar om dat structureel werk te noemen, maar het werd wel op die manier voorgesteld.”

Conclusie: voedselondersteuning vanuit mensenrechtenperspectief

- Armoede: uiting van gebrek aan sociale rechtvaardigheid & schending van sociale grondrechten

(1) Materiële en socioeconomische aspecten

- Definiëring van “het materiële”: hulpbronnen zoals inkomen, huisvesting, onderwijs, gezondheidszorg of noodhulp zoals voeding, kledij, ... ?

“Ze gooien wat granen naar onze kop: een gratis koffie, een gratis soep. Maar dat is niet wat we nodig hebben. Wel een huis. Werk.”

- Realiseren toegang tot menswaardig bestaan of tot residuele praktijken van noodhulp?

“Gevaar van het institutionaliseren van het recht op voeding ipv het recht op voldoende inkomen.”

- Mensenrechten als facilitator van neoliberalisme (“sufficiency”) - remediëringsbeleid
Mensenrechten met gelijkheid (“equality”) als ijkpunt – herverdelingsbeleid (Moyn, 2018)

Macro-agressie tegen menselijke waardigheid

Conclusie: voedselondersteuning vanuit mensenrechtenperspectief

- Armoede: uiting van gebrek aan sociale rechtvaardigheid & schending van sociale grondrechten
 - (2) Relationeel-symbolische aspecten (recht op respect, inspraak, volwaardig burgerschap, ...)
 - Filantropisering van de mensenrechten
 - Focus op individu (en verandering/aanpassing nastreven op verschillende levensdomeinen)
 - Foodsecurity gekoppeld aan wenselijk gedrag (vb. schorsing ICC)
 - Reduceren van voeding tot functioneel gebeuren
 - Schoonheid (bloemen, bestek), smaak (koffie, citroentje bij de zalm, yoghurt/fruit/cola), kwaliteit (aardbeien, cressonette) geraken ondergesneeuwd

Micro-agressie tegen menselijke waardigheid

Vragen?

Contact: caroline.vandekinderen@hogent.be

Onderzoeksteam:

Caroline Vandekinderen

Annick Verstraete

Geertrui Van Vlem

Ann Brabandt

Didier Reynaert